

Vačlav Horcicka

Uniwersytet Karola w Pradze

VYSTĚHOVALECKÝ FAKTOR V RAKOUSKO-UHERSKÉ POLITICE VŮČI SPOJENÝM STÁTŮM AMERICKÝM V LETECH 1915-1916

Když v roce 1914 vypukla první světová válka, vyhlásily sice Spojené státy neutralitu, na jejich vztahy s Rakousko-Uherskem však měl konflikt i přesto značný dopad. Nešlo jen o oblast takzvané velké politiky. Přestože byly Spojené státy a Rakousko-Uhersko velmi vzdálené a jejich ekonomiky relativně málo propojené, válka citelně zasáhla nemalý počet osob. Dotýkala se především osudu těch obyvatel Spojených států a v menší míře i Rakousko-Uherska, kteří disponovali občanstvím druhé země, respektive ještě nesplnili podmínky pro naturalizaci či o ní nepožádali.

Podle údajů, které mělo k dispozici rakousko-uherské ministerstvo zahraničí, žilo na počátku roku 1918 v Předlitavsku a Bosně-Hercegovině asi 1350, v Uhrách pak přibližně 650 amerických občanů¹. Počet nenaturalizovaných obyvatel USA rakousko-uherského původu pak rakousko-uherské zdroje v roce 1917 odhadovaly až na jeden milión². Tento údaj se zřejmě blížil skutečnému počtu. Jen v roce 1913 totiž do USA přišlo asi 300 tisíc vystěhovalců z území monarchie³. Protože Zákon o naturalizaci z roku 1906 vyžadoval jako podmínku udělení občanství pět let trvalého pobytu na území USA, nemohly osoby, které se do Spojených států přistěhovaly v letech 1912-1914, disponovat ani v předposledním válečném roce, kdy USA vyhlásily Rakousko-Uhersku válku, americkou státní příslušností.

Po vypuknutí první světové války začala Vídeň stále více s krajany počítat jako s nástrojem své politiky vůči Spojeným státům. Rakousko-uherský velvyslanec ve Washingtonu Constantin Dumba se v létě 1915 pokoušel mimo jiné s jejich

---

¹ Anonym, 26.01.1918, No. chybí, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (dále jen: HHStA), Politisches Archiv (dále jen: PA), Administrative Registratur (dále jen: AR), Fach 36, Karton (dále jen: Kt.) 608 Dep. 11 47 (dále jen: F 36/608) a Uherské min. vnitřní min. zahr., 8.06.1918, No. 7017/Eln I/ szám, HHStA, PA, AR, Fach 36, Kt. 607 Dep. 11 47 (dále jen: F 36/607).

² Telegraphen-Korrespondenzbureau min. zahr., 7. 12. 1917, No. chybí, HHStA, PA, AR, Kt. F36/607.

³ Josef Polišenský, *Češi a Amerika. Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky II.*, Praha 1996, s. 82.

pomocí zorganizovat akci, která měla způsobit pokles americké zbrojní výroby⁴. Vystěhovalci do USA však netvořili kompaktní skupinu. Zatímco osoby německého a maďarského původu sympatizovaly s válečným úsilím monarchie, Slované a mezi nimi především Češi a Slováci vyvíjeli otevřeně protirakouskou činnost. Není cílem této práce sledovat vývoj uvnitř krajanské komunity, jemuž ostatně věnovali dostatečnou pozornost historikové z jednotlivých nástupnických států Rakousko-Uherska⁵. Mnohem méně toho bylo dosud napsáno o reflexi působení vystěhovaleckých organizací vídeňskou vládou.

Problémy s postojem příslušníků některých národnostních skupin působících v USA reflektovalo rakousko-uherské velvyslanectví ve Washingtonu již krátce po začátku války. Jednotlivé konzuláty totiž pečlivě sledovaly krajanský tisk a velvyslanectví podávaly zprávy o jeho postojích, které byly vzápětí odeslány do Vídně. Rakousko-uhersští diplomaté a konzulové však jen pasivně nesledovali, co se kde píše, ale současně se pokoušeli ovlivnit obsah zmíněných tiskovin. K tomu jim sloužil pádný přesvědčovací prostředek – peníze. Pokud nebylo možné dosáhnout změny přímo v „nevhodně“ pšícím periodiku, pokoušeli se uvést v život konkurenční list. Generální konzul v New Yorku Alexander von Nuber zasáhl tímto způsobem v lednu 1915 proti časopisu *Slovák v Americe*, který „zastával monarchii nepřátelské postoje“. Aby tomu čelil, rozhodl se „založit nové, loajální, ve východoslovenském nářečí vycházející noviny“. V mezitím zrušených loajálních pittsburských novinách *Slovenský Hlas* našel i ochotného redaktora, kterému se do začátku rozhodl vypomoci částkou 250 dolarů. Vznikly tak noviny *Krajan*, jejichž náklad dosáhl 3000 výtisků⁶. Nebyly však stále finančně soběstačné a proto von Nuber žádal Dumbu o souhlas s měsíční subvencí 50 dolarů⁷.

Mnohem vyšší částky plynuly do polského tisku. Vicekonzul rytíř Eugen Rozwadowski von Nuberovi doporučoval vydat celkem 6 000 dolarů na subvence třem polským deníkům vycházejícím v Clevelandu a Chicagu⁸. Podobně byly financovány také tiskoviny slovinské, chorvatské apod. Celkem skromné sumy však nemohly mnoho změnit a proto není divu, že Dumba v létě 1915 v depeši zadržené u jeho spojky Francise J. Archibalda navrhoval mnohem velkorysejší přístup k ovlivňování tisku. Po Dumbově neslavném odjezdu ze země (říjen 1915)

⁴ K Dumbově akci a následné tzv. Archibaldově aféře srv. Václav Horčíčka, *Vztahy Rakousko-Uherska a Spojených států amerických v období první světové války*, Praha 2007, s. 58–67.

⁵ Nověji například Josef Kalvoda, *Geneze Československa*, Praha 1995.

⁶ Jen *New York Times* měly v této době náklad 300 000 výtisků denně. Částečně konkurovat prodohodovým novinám na východním pobřeží mohly jen irsko-americké deníky, jako například *Irish World*, které vycházely v nákladu téměř 200 000 výtisků.

⁷ Nuber Dumbovi, 1.02.1915, No. Zl. 231. U.A., HHStA, PA, Kt. 52 P. A. XXXIII USA Ber., *Varia 1915-1917*, Weis. 1916-1917 (dále jen: 52 PA XXXIII).

⁸ Rozwadowski Nuberovi, 26.03.1915, No. 6006/res., HHStA, PA, Kt. 52 P. A. XXXIII.

se však chargé d'affaires Erich baron Zwiedinek von Südenhorst choval mnohem opatrněji a nevyvíjel rozsáhlejší činnost vůči krajanům, která by mohla být americké vládě nepřijemná. Na počátku ledna 1916 hlásil, že za celý minulý rok bylo na „různé důvěrné účely tajně vydáno celkem 575 dolarů“⁹. Americký státní tajemník Robert Lansing si pochvaloval, že Zwiedinek zastavil pochybné aktivity rakousko-uherských konzulátů¹⁰.

Baron se napříště omezil na konzervativnější metody ovlivňování tisku. Cítil přitom na velké deníky, které měly širší záběr než krajanské plátky. V lednu 1916 tak podpořil žádost válečného korespondenta významného a administrativě nakloněného denníku New York World o usnadnění cesty do Rakousko-Uherska. Baron konstatoval, že Karl von Wiegand píše objektivně, tj. pro Centrální mocnosti a je proto třeba ho hýčkat¹¹. Poněkud odvážněji si počínal v případě „jistého pana Hamiltona, který je jedním z mála velvyslanectví známých spolehlivých žurnalistů“. Hamilton se nabídl, že shromáždí důkazy o aktivitách britských agentů, kteří za podpory britských zastupitelských úřadů verbovali vojáky. Tyto aktivity byly v rozporu s neutralitou Spojených států a rakousko-uherské velvyslanectví jich zamýšlelo využít k odvrácení pozornosti od stále se objevujících obvinění, že samo i nadále vyvíjí nezákonnou činnost¹². Velvyslanectví protestovalo proti rekrutování vojáků z řad vystěhovaných rakousko-uherských poddaných vícekrát. Například na podzim 1915 se Zwiedinek obrátil s protestem proti aktivitám černohorských verbířů na americké půdě, kterým se podle předložených svědectví podařilo odvést několik desítek Jihoslovanů původem z Bosny a Hercegoviny¹³.

Významnou roli sehrálo také takzvané literární byro, které založil se souhlasem rakousko-uherského ministra zahraničí Istvána barona Buriána v roce 1915 ještě Dumba. S úspěchem rozšiřovalo například červenou knihu o porušování mezinárodního práva nepřitelem, která byla za pomoci tiskové agentury Associated Press zaslána asi tisícovce novin po celých USA. Téměř všechny se o ní zmínily a Rakousko-Uhersku „nejvíce nakloněné Hearstovy deníky“ z ní otiskly řadu dokumentů¹⁴. Tiskový magnát William R. Hearst odolával londýnské propagandě a jeho novinové impérium produkovalo celkem čtyři milióny výtisků denně¹⁵.

⁹ Zwiedinek Buriánovi, 14.01.1916, No. 3 res., HHStA, PA, Kt. 52 P.A. XXXIII. Část prostředků byla vydána ještě v Dumbově éře.

¹⁰ Lansing, Notes, Character Sketches, Library of Congress, Washington D.C. (dále jen: LC), The Papers of Robert Lansing, Vol. 63.

¹¹ Zwiedinek Buriánovi, 22.01.1916, No. 151/XIII, HHStA, PA, Kt. 52 P.A. XXXIII.

¹² Zwiedinek Buriánovi, 9.07.1916, No. 16 res., HHStA, PA, Kt. 52 P.A. XXXIII.

¹³ Zwiedinek Lansingovi, 27.09.1915, FRUS 1915, Suppl., s. 771-772. Lansing stížnost bagatelizoval, svědci prý již opustili území USA a pouhý pokus o rekrutování nebyl podle něj v rozporu s federálním trestním právem. Lansing Zwiedinkovi, 2.11.1915, tamtéž, s. 773.

¹⁴ Dumba Buriánovi, 3.09.1915, No. 38 A-B/pol., HHStA, PA, Kt. 52 P. A. XXXIII.

¹⁵ T. Fleming, *The Illusion of Victory. America in the World War I*, New York 2003, s. 64.

Dumba považoval aktivity literárního byra za nadějně, ve skutečnosti šlo o příliš optimistické hodnocení situace. Propagandu Centrálních mocností v USA totiž narušovaly válečné události. Von Bernstorff dokonce po válce konstatoval, že potopení *Lusitanie*, znamenalo její faktický konec, ačkoli německé „Pressebüro“ formálně fungovalo až do přerušení diplomatických styků v únoru 1917¹⁶. V případě rakousko-uherského „literárního byra“ byla smrtící ranou pro jeho důvěryhodnost Archibaldova aféra. V září 1915 se v Chicagu sešli vystěhovalci českého, slovenského, chorvatského, slovinského a srbského původu a Dumbovy pokusy o ovlivnění krajanů označili za „nejčernější padoušství, jakého se zástupce kterékoli země může dopustiti proti někdejšímu příslušníkům jejím“¹⁷.

Zwiedinek v podstatě zastavil nejen subvencování tisku, ale i dalších Dumbou zahájených projektů. Šlo například o newyorskou zprostředkovatelskou práci, která měla mimo jiné pomáhat nenaturalizovaným krajanům, jež vyslyšeli Dumbovu výzvu a opustili americké zbrojovky. Byla navenek soukromou organizací, kterou původně uvedlo v život a dále subvencovalo německé velvyslanectví. Její provoz byl nicméně financován z více zdrojů, například z příspěvků krajanů. Po vydání oficiální výzvy rakousko-uherským poddaným, se na ústřednu obrátila řada osob maďarské, polské a rusínské národnosti s žádostí o pomoc. Rakousko-uherský generální konzulát v New Yorku zprostředkovatelsky doporučil důvěryhodné osoby znalé uvedených jazyků, které převzaly příslušnou agendu¹⁸. Vedle newyorské centrály ještě fungovaly pobočky ve Filadelfii a Bridgeportu. V plánu bylo zřízení poboček v Pittsburghu, Clevelandu a Chicagu.

Šlo vlastně o průkazný test loajality k monarchii, jiné národnosti výzvu v podstatě ignorovaly. I tak šlo řádově o tisíce osob a teprve Zwiedinek si plně uvědomil možné důsledky Dumbou vydané výzvy. Naléhal proto na co nejbenevolentnější výklad zákona. Dělníci měli opustit jen výrobu zbraní a munice, ale ne už automobilový průmysl, textilky vyrábějící uniformy atp. Pokud by totiž zaměstnanci rakousko-uherského původu odešli i z těchto průmyslových podniků reálně hrozilo, že je podnikatelé v jiných odvětvích budou považovat za nespolehlivé a nedají jim práci¹⁹.

¹⁶ R.R. Doerries, *Washington. Berlin 1908/1917. Die Tätigkeit des Botschafters Johann Heinrich Graf von Bernstorff in Washington vor dem Eintritt des Vereinigten Staaten von Amerika in den Ersten Weltkrieg*, Düsseldorf 1975, s. 58.

¹⁷ Rezoluce vyšla 14.09.1915 pod titulem Slované vystupují proti Dumbovi v listu American Cleveland. Zwiedinek Buriánovi, 6.10.1915, No. 3395/II./A. Res., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I Liase Krieg 7a USA 1914-1917 7b USA 1915-1916 (dále jen: 897 P.A. I).

¹⁸ Oficiální název zprostředkovatelské zněl: Stellen-Nachweis und Unterstützung für aus Kriegsmaterial-Industrie ausscheidende deutsche Reichsangehörige und Angehörige der österreichisch-ungarischen Monarchie (Zprostředkování práce a podpora státních příslušníků Německé říše a rakousko-uherské monarchie, kteří opustili válečný průmysl).

¹⁹ Zwiedinek Buriánovi, 17.11.1915, No. chybí, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

O činnosti zprostředkovatelny Zwiedinek referoval pozitivně, i když upozorňoval, že z továren odešel tak vysoký počet dělníků německého a rakousko-uherského původu, že to vyžaduje pomocnou „akci velkého stylu“, jíž se zároveň obával. Upozorňoval totiž na obvinění ventilovaná stále v tisku, že zastupitelské úřady Centrálních mocností provádějí aktivity neslučitelné s jejich postavením. Zvláště se v této souvislosti psalo o stávkách ve zbrojním průmyslu. Zwiedinek z tohoto důvodu zatím zprostředkovatelně neposkytl přímou finanční podporu, i když ji Dumba před svým odchodem Němcům přislíbil²⁰.

Subvence pro zprostředkovatelnu nebyla po zbytek roku 1915 vyplacena a řeč na ní přišla teprve po uklidnění krize kolem potopení italského parníku *Ancony* ponorkou plavící se pod rakousko-uherskou vlajkou (listopad 1915). Kancelář zatím vyvíjela čilou aktivitu, do konce roku 1915 našla práci 758 rakousko-uherským státním příslušníkům. Podařilo se také udržet zdání, že jde o soukromou záležitost. Její finanční zdroje však nedostačovaly a proto německé velvyslanectví Zwiedinka požádalo o Dumbou slíbených 2000 dolarů. Zwiedinek tím sice nebyl nadšen, Vídňi však i přesto doporučoval kladnou odpověď. Uvědomoval si totiž, že i když zprostředkovatelna nemá možnost najít práci všem postiženým, je nutné vyjít vstříc dělníkům, kteří se kvůli své loajalitě vůči monarchii ocitli ve hmotné nouzi. Soudil, že je zprostředkovatelnu nutné „přenejmenším po nějakou dobu“ udržet v činnosti²¹.

Na Ballhausplatzu však další činnost zprostředkovatelny nepovažovali za nezbytnou a proto byl Zwiedinek telegraficky instruován, aby peníze neposkytoval²². Stalo se tak přesto, že Němci měli na jejím dalším fungování značný zájem. Franz von Papen, bývalý německý vojenský atašé ve Washingtonu a vlastní autor plánu na podporu dělníků, potvrdil Dumbův závazek a zdůraznil, že zprostředkovatelna nemá jen praktický, ale také propagandistický účel. Naléhal proto na Vídeň, aby dala generálnímu konzulovi von Nuberovi souhlas s pravidelným poskytováním „malé sumy“ na její podporu²³. Alexander baron Musulin z ministerstva zahraničí pak napsal soukromý dopis Dumbovi s žádostí o vyjádření²⁴. Odpověď bývalého velvyslance se sice ve vídeňském archivu nezachovala, lze ale předpokládat, že von Papenovu verzi nepotvrdil. Jinak by Zwiedinek zřejmě nedostal výše uvedený pokyn.

Baron seznámil s rozhodnutím ministerstva generálního konzula von Nubera, který poté jednal s hlavním německým patronem zprostředkovatelny, tajným

²⁰ Zwiedinek min. zahr., 25.10.1915, No. 3510/VII., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

²¹ Zwiedinek min. zahr., 14.01.1916, No. 224/VII., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

²² Zweidinek Buriánovi, 7.03.1916, No. 603/VII., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I. Zwiedinek reagoval na Buriánovu instrukci z 28.02.1916.

²³ F. von Papen, Memorandum. 8.02.1916, No. chybí, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

²⁴ Musulin Dumbovi, 19.02.1916, No. chybí, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

radou Heinrichem Albertem. Ten se okamžitě obrátil na německého velvyslance ve Washingtonu Johanna Heinricha hraběte von Bernstorffa se žádostí o intervenci. Tvrdil, že se dohody s Dumbou nedají momentálně revidovat a naznačoval, že velvyslanec přislíbil poskytnout v budoucnosti další prostředky. Považoval za vyloučené, aby byli odmítáni rakousko-uherský státní příslušníci s odůvodněním, že nejsou peníze. Zprostředkovatelna pracovala stále intenzivněji a do konce února 1916 našla práci 2822 Němcům a 1479 rakousko-uherským poddaným. Němci ji podpořili celkem 8000 dolary a Albert naléhal, aby Rakousko-Uhersko splnilo dohodu a vyplatilo 2750 dolarů. Albert si byl vědom toho, že Zwiedinek váhá peníze poskytnout také proto, že se obává prozrazení a z toho vyplývajících nepřijemných důsledků pro svou osobu. Hrabě Bernstorff měl tedy Zwiedinka uklidnit tím, že zprostředkovatelna prošla kontrolou amerického ministerstva spravedlnosti, které došlo k závěru, že její aktivity jsou naprosto legální²⁵.

Na intervenci německého velvyslance Zwiedinek reagoval poměrně obsáhlým rozkladem. Popřel, že by byl informován o Dumbově příslibu poskytovat zprostředkovatelně po delší dobu finanční podporu, uznal ale jednorázový závazek 2000 dolarů. Němcům proto obratem poslal 750 dolarů a o souhlas s poskytnutím zbyvajících částky opět požádal Vídeň. Sdělil však Němcům, že koncem listopadu 1915 dostal z Vídně pokyn (šlo o odpověď na baronův dopis ze 17. listopadu), aby nepokračoval v „tajné akci k zabránění dodávek amerického válečného materiálu“. Toto rozhodnutí bylo konzultováno s německou vládou. Protože významnou součástí akce proti americké zbrojní výrobě byly výzvy dělníkům k opuštění továren, znamenala tato instrukce také jejich konec. Zprostředkovatelna tak podle barona ztratila oprávnění své existence. Diplomata dal jasně najevo, že monarchie zaplatí maximálně již slíbené 2000 dolarů za dříve poskytnuté služby svým státním příslušníkům, nehodlá však ústřednu dále spolufinancovat²⁶.

V dopise Buriánovi Zwiedinek omlouval nerespektování ministrovy směrnice z 28. února 1916 tím, že 750 dolarů musel Němcům poskytnout, aby „nehrozil dobré vztahy mezi oběma velvyslanectvími“. Zbývající částku pak doporučoval vyplatit s odůvodněním, že není možné, „abychom se příliš rychle stáhli z podniku, který německá strana stále považuje za naprosto nezbytný“²⁷. Burián zřejmě Zwiedinkovu návrhu vyhověl a záležitost zprostředkovatelnou tím byla definitivně odložena ad acta.

Zwiedinkovy obavy z nelegálních aktivit nebyly liché. Nešlo jen o výše uvedené články v tisku, ale i o vyšetřování von Nuberových aktivit, které na počátku

²⁵ Albert von Bernstorffovi, 1.03.1916, No chybí, příloha k No. 603/VII., Zwiedinek Buriánovi, 7.03.1916, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

²⁶ Zwiedinek Bernstorffovi, 4.03.1916, No. chybí, *ibidem*.

²⁷ Zwiedinek Buriánovi, 7.03.1916, No. 603/VII., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

prosince 1915 vedlo až k výsledkům zaměstnanců generálního konzulátu v New Yorku, kteří nebyli chráněni diplomatickou imunitou²⁸. V listopadu 1915 totiž obvinil bývalý rakousko-uherský konzul v San Francisku Josef Goričar²⁹ von Nubera a některé německé diplomaty, že plánovali sabotáže proti zbrojovkám. Von Nuberův případ sice nakonec vyzněl do ztracena a generální konzul mohl v USA zůstat až do přerušení diplomatických styků v dubnu 1917, Zwiedinek si ale dobře uvědomoval, že se pohybuje na horké půdě. V únoru 1916 se objevila další obvinění, podle kterých velvyslanectví navádělo generální konzulát v Chicagu k další podpoře nelegálních aktivit. Zwiedinek toto tvrzení okamžitě popřel v dopise radovi státního departmentu Franku L. Polkovi³⁰. Nepřátelské nálady ventilované v tisku ho však posilovaly v rozhodnutí utlumit všechny pochybné činnosti na území USA. Z tohoto důvodu se také snažil znemožnit cestu agentů armádní rozvědky tzv. Evidenzbüra AOK Samuela Bettelheima a Samuela Hirsche do USA, kde měli agitovat proti dodávkám zbraní Dohodě³¹.

Známější byl Bettelheim, který byl předním uherským stoupencem sionismu a šéfredaktorem sionistických novin *Ungarländische Jüdische Zeitung*³². Oba agenti měli původně podpořit Dumbovy snahy o podlomení americké zbrojní výroby, mezitím ale vypukla Archibaldova aféra a s ní související špiománie. Velvyslanectví ve Washingtonu proto naléhalo na Vídeň, aby se vzdala také tohoto riskantního záměru³³.

Ministerstvo zahraničí ve shodě s ministerstvem války sice jejich cestu na sklonku září odvolalo, oba však již od rakousko-uherského vyslanectví v Dánsku obdrželi padělané pasy neutrálních států a včas zmizeli z jeho dosahu³⁴. V průběhu října odděleně dorazili do USA. Rakousko-uhersští diplomaté z nich měli smíšený dojem. Zatímco Bettelheim byl považován za vhodnou osobu k vedení propagandy mezi americkými (resp. bývalými rakousko-uherskými) židy a byla mu vyplácena nemalá finanční podpora refundovaná ministerstvu zahraničí z prostředků AOK, Hirsch byl shledán málo inteligentním a k misi v USA naprosto nevhodným³⁵. Diskreditaci Hirsche napomohl zřejmě i sám Bettelheim, který ho Zwiedinkovi představil jako chráněnce ortodoxního polního rabína Schreiberera. Bettelheim byl stoupencem konkurenčního neologického, tj. reformního proudu v rozděleném uherském

²⁸ Zwiedinek Buriánovi, 7.12.1915, No. 51–D/pol., HHStA, PA, Kt. 52 P. A. XXXIII.

²⁹ Goričar tuto funkci zastával v letech 1911–1914. Po vypuknutí války opustil rakousko-uherskou konzulární službu a zůstal v USA.

³⁰ Polk min. spravedlnosti, 18.03.1916, No. chybí, Frank L. Polk Papers, Yale University Library, Group 656, Series III, Box 22.

³¹ Wiesner Buriánovi, 4.08.1915, No. 672, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³² J. Mlynárik, J., *Dějiny Židů na Slovensku*, Praha 2005, s. 59–60.

³³ Dumba Buriánovi, 26.09.1915, No. 3052, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³⁴ Franz Buriánovi, 14.10.1915, No. 95 res., HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³⁵ Zwiedinek Buriánovi, 2.12.1915, No. 3978, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

židovstvu. Protože se Ballhausplatz nechtěl po Dumbově aféře a v době probíhající krize ohledně potopení *Ancony* dostat do další kontroverze s Američany, naléhal na AOK, aby oba agenti přimělo k návratu domů. Vojíci souhlasili. Velvyslanectví ve Washingtonu mělo agentům zastavit finanční podporu³⁶.

Vyhovět přání obou ministerstev však nebylo snadné. Zwiedinek upozorňoval, že je není možné vystavit riziku, že budou na zpáteční cestě zadrženi Brity. Nerad se proto smířoval s jejich delším pobytem v USA. Stále chválil Bettelheima, který byl podle něj „velmi schopný novinář a nadaná osobnost“, naopak Hirsch o sobě příliš mluvil na veřejnosti a byl proto v nemilosti. Zwiedinek považoval za nutné oběma i nadále vyplácet menší podporu³⁷. Evidenzbüro AOK tento návrh přijalo³⁸. Bettelheimovi se však podpora zdála nízká a v létě 1916 proto došlo k jejímu navýšení na celkem 100 dolarů měsíčně³⁹. Spory o peníze zřejmě přispěly ke změně Zwiedinkova původně pozitivního pohledu na Bettelheima. Po společném návratu z USA došlo v létě 1917 mezi oběma k ostré kontroverzi. Zwiedinek mimo jiné odmítl Bettelheimovo tvrzení, že mu bylo původně přislíbeno 350 dolarů měsíčně.

Baron agentovi dále vytýkal, že se neřídil jeho radou a nepokusil se žít jako nezávislý novinář. Měl se pokoušet přimět americkou židovskou komunitu ke štědrější pomoci obětem války. Místo toho se snažil hrát jinou roli, stát se vlivnou newyorskou osobností. Bettelheim omlouval svůj neúspěch při organizování sbírek nedostatečnou podporou ze strany velvyslanectví a tvrdil, že jsou američtí židé přátelsky nakloněni Centrálním mocnostem. Zwiedinek byl i v tomto ohledu mnohem skeptičtější. Platilo to prý pouze o chudých přistěhovalcích, zatímco bohatí sympatizovali s Dohodou. V létě 1917 proto v dopisu ministerstvu zahraničí odmítl Bettelheimův návrh, aby monarchie jednoznačěji podpořila sionistické plány v Palestině⁴⁰.

Je otázkou, zda byl Zwiedinkův skeptický pohled na místě. Z věcného hlediska byl důvod pro pochybnosti. Monarchie mohla jen stěží zasáhnout do poměrů v Palestině. Současně se ale v dané době rozhodně nedalo vyloučit vítězství Čtyřspolku a tedy i Turecka ve válce. Američtí židé mohli pomoci udržet USA stranou války a přispět tak k realizaci sionistických plánů avšak nikoli pod britskou, ale německou, resp. tureckou záštitou. V prospěch Bettelheimových plánů hovořila také skutečnost, že mezi americkými židy střeoevropského původu přetrvávaly vazby na Německo a kvůli státem podporovanému antisemitismu panovala značná

³⁶ Evidenzbüro AOK min. zahr., 11.01.1916, No. 244, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³⁷ Zwiedinek Buriánovi, 14.01.1916, No. 144/XX, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³⁸ Evidenzbüro AOK min. zahr., 2.03.1916, No. 4880, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

³⁹ Min. zahr. Zwiedinkovi, 12.07.1916, No. chybí, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

⁴⁰ Zwiedinek min. zahr., 12.07.1917, No. chybí, HHStA, PA, Kt. 897 P.A. I.

averze vůči Rusku⁴¹. I přes výše uvedené platí, že Rakousko-Uhersko mohlo pro sionisty učinit jen málo, mnohem větší vliv mělo na Blízkém východě Německo.

Dumbův odjezd z USA byl významným předělem ve vztazích mezi Rakousko-Uherskem a Spojenými státy. Chargé d'affaires baron Zwiedinek s úspěchem omezil nelegální aktivity mise a podřízených konzulátů a po odeznění aféry kolem potopení *Ancony* tak dosáhl postupného uklidnění vzájemných vztahů. Lansing jeho snahu oceňoval a na konci léta 1916 intervenoval na ministerstvu spravedlnosti, aby nezveřejňovalo výsledky vyšetřování rakousko-uherských nelegálních aktivit v USA. Otevřely by se tím podle něj jen „již téměř zhojené staré rány“ což považoval z vnitropolitického i zahraničněpolitického hlediska za nevhodné. Na domácí scéně by totiž administrativa musela vysvětlovat, proč proti těmto aktivitám včas nezasáhla, ve vztahu k Rakousko-Uhersku pak Lansing nechtěl riskovat roztržku⁴².

Také Vídeň se snažila udržet své zastoupení v USA a podpořila proto Zwiedinkovu koncepci přísně korektního vystupování rakousko-uherského zastoupení na americké půdě. Nedalo se totiž vyloučit, že přerušení diplomatických styků mezi oběma zeměmi má posloužit jedinému cíli – usnadnit zavlčení Spojených států do války proti Německu.

Vaclav Horcicka

THE EMIGRATIONAL FACTOR IN AUSTRO-HUNGARIAN POLICIES REGARDING THE UNITED STATES OF AMERICA DURING THE YEARS 1915-1916

S u m m a r y

During the World War I period, there were about a million emigrants from Austria-Hungary present on the territories of the United States. The activities of the emigration organizations was observed by Vienna very carefully. The Austro-Hungarian embassy and particular consulates were trying to influence the press contents published by those organizations by granting them financial support. The so-called Literary Office (*Literaturbüro*) was established. It tried to influence significant nationwide periodicals. Those propaganda activities were dealt a substantial blow by the so-called Archibald scandal. It concerned a failed attempt to disrupt the American arms production, which led to the recall of the Austro-Hungarian ambassador and to a serious crisis in mutual relations. Vienna was probably not interested in the breaking of diplomatic relations with the USA, that is why a decision had been made to limit all activities which could lead Wilson's government to make such a step. To a German discontent, the Austro-Hungarian Embassy ceased to support the Employment Agency in New York, which was supposed to grant new jobs to its countrymen who had lost their jobs in the arms industry in effect of the earlier

⁴¹ M. H. Hunt, *Crises in U. S. Foreign Policy. An International History Reader*, New Haven-London 1996, s. 15.

⁴² Lansing Gregorymu, 21.09.1916, No. chybí, LC, The Papers of Robert Lansing, Vol. 20.

mission statement. At the same time Austria-Hungary decided to reduce their espionage activities on US territories. However, this decision hampered the mission of Samuel Bettelheim and Samuel Hirsch, who were sent to the USA in 1915 in order to influence the American Jewish community and gain their support for the central powers.